

15-Yanvar, 2026-yil

**ALISHER NAVOIY ASARLARIDA ESTETIK VA MA’NAVIY
TARBIYA VOSITALARI: KOMIL INSONNI SHAKLLANTIRISH
TAJRIBASI**

Ilmiy rahbar: Mexmonaliyev Shodbek Navfal o‘g‘li

*Farg‘ona davlat universiteti pedagogika kafedrası katta o‘qituvchisi
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Esonaliyeva Gulbahor Davlatjon qizi

*Farg‘ona davlat universiteti pedagogika nazariyasi va tarixi
mutaxassisligi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy asarlarida estetik va ma’naviy tarbiya vositalari tahlil qilinib, ularning komil insonni shakllantirishdagi pedagogik va ma’naviy ahamiyati o‘rganildi. Tadqiqot davomida matnshunoslik, komparativ, falsafiy va pedagogik metodlar qo‘llanilib, Navoiy ijodidagi metafora, simvol va badiiy ifodalar orqali o‘quvchida axloqiy tafakkur, estetik did va ma’naviy yetuklikni rivojlantirish imkoniyatlari aniqlangan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, Navoiy asarlaridagi estetik va axloqiy qadriyatlar bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida ishlaydi va shaxsning ruhiy-estetik hamda axloqiy rivojlanishida samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot Navoiy ijodining zamonaviy pedagogik jarayonlarda qo‘llanilishi va o‘quvchilarda komil inson obrazini shakllantirishdagi ahamiyatini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: Alisher navoiy, estetik tarbiya, ma’naviy tarbiya, komil inson, badiiy-estetik qadriyatlar, pedagogik metodlar, axloqiy tafakkur

KIRISH

O‘zbek adabiyoti tarixida Alisher Navoiy ijodi beqiyos o‘rin egallaydi. XIV–XV asrlarda yashab ijod qilgan buyuk mutafakkir va shoir, adib sifatida Navoiy inson ma’naviyati, estetik didi va axloqiy fazilatlarini shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratgan. Uning asarlarida ma’naviy va estetik tarbiya vositalari bir-biri bilan uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘lib, insonni komil shaklda tarbiyalash yo‘lida mislsiz ilmiy va badiiy tajriba sifatida qadrlanadi.

Navoiy ijodida axloqiy qadriyatlar, insoniy fazilatlar, go‘zallik va badiiy did masalalari falsafiy va estetik tahlil asosida yoritilgan. Shoirning asarlari o‘quvchida nafaqat badiiy zavq uyg‘otadi, balki axloqiy tafakkur, dunyoqarash va shaxsiy ma’naviyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, Navoiy ijodi o‘quvchining ruhiy olamiga ta’sir etuvchi, estetik va ma’naviy tarbiya vositalarini tizimli ravishda namoyon qiluvchi ilmiy manba sifatida o‘rganishga loyiqdir.

15-Yanvar, 2026-yil

Ushbu maqolada Alisher Navoiy asarlarida estetik va ma’naviy tarbiya vositalarining mohiyati, ularning komil insonni shakllantirishdagi roli, shuningdek, badiiy va falsafiy yondashuvlar orqali amalga oshiriladigan pedagogik tajribalar tizimi tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – Navoiy ijodidan foydalangan holda shaxsning axloqiy-estetik tarbiyasini chuqurroq anglash va zamonaviy pedagogik jarayonlarga amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Alisher Navoiy ijodi o‘zbek adabiyoti va pedagogik tafakkurida noyob o‘rin egallaydi, chunki uning asarlari nafaqat badiiy-estetik qadriyatlarni, balki insoniy fazilatlar va axloqiy tarbiya tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. O‘zbek olimlari, jumladan X. Qo‘qoniy, Sh. Qo‘qoniy va A. Qo‘qonov, Navoiy asarlarining axloqiy-estetik funksiyasini, insonning komillikka erishishidagi rolini va badiiy matnlarning tarbiyaviy potensialini chuqur tahlil qilgan (Qo‘qoniy, 2003; Qo‘qonov, 2015). Shu bilan birga, xalqaro tadqiqotchilar Mirak Holman (2012) va A. Fazilov (2018) Navoiy ijodidagi go‘zallik, simvol va metaforalarning pedagogik va ma’naviy ahamiyatini yoritgan, ularning ishlarida shoirning asarlari orqali shaxs tarbiyasi va axloqiy-estetik rivojlanishga erishish imkoniyatlari ko‘rsatilgan.

Ushbu tadqiqot metodologiyasi Navoiy asarlarida estetik va ma’naviy tarbiya vositalarini tizimli o‘rganish va tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, bir nechta ilmiy yondashuvlarni o‘zida mujassam etadi. Avvalo, matnshunoslik metodi orqali she’riy va nasriy matnlar, ularning badiiy-estetik ifodasi, metafora va simvollar tahlil qilinadi, bu esa shoirning axloqiy-estetik maqsadlarini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, komparativ metod orqali Navoiy ijodi boshqa klassik adabiyot namunalari bilan solishtiriladi, bu orqali uning ma’naviy-estetik tarbiya tizimidagi o‘ziga xosligi va zamonaviy pedagogik kontekstdagi ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqotda shuningdek, falsafiy va pedagogik tahlil yondashuvi qo‘llanilib, insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar va badiiy go‘zallik konseptlari shaxs tarbiyasiga ta’siri nuqtai nazardan o‘rganiladi. Yakuniy bosqichda esa sintez va interpretatsiya metodi yordamida matnshunoslik, falsafiy va pedagogik tahlil natijalari birlashtirilib, Navoiy asarlarining estetik va ma’naviy tarbiyadagi zamonaviy ahamiyati ilmiy asosda izohlanadi.

Shu tarzda, adabiyotlar tahlili va metodologiya o‘zaro uyg‘unlashgan holda, Navoiy ijodining shaxs tarbiyasida komil insonni shakllantirishdagi badiiy-estetik va ma’naviy imkoniyatlarini tizimli va ilmiy asosda ochib berishga xizmat qiladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari ko‘rsatdiki, Alisher Navoiy asarlarida estetik va ma’naviy tarbiya vositalari bir-biri bilan uzviy bog‘langan holda insonni komil shaklda tarbiyalashga xizmat qiladi. Shoirning she’riy va nasriy matnlarida axloqiy

15-Yanvar, 2026-yil

qadriyatlar, insoniy fazilatlar, badiiy go‘zallik va ma’naviy yetuklik konseptlari uzluksiz tarzda uyg‘unlashtirilgan. Matnshunoslik tahlili asosida aniqlanishicha, Navoiy asarlarida metafora, simvol va ritmik obrazlar orqali o‘quvchi nafaqat estetik zavq oladi, balki axloqiy tafakkur va ruhiy-intellektual rivojlanish jarayonlariga jalb qilinadi.

Komparativ tahlil shuni ko‘rsatdiki, Navoiy ijodi boshqa klassik adabiyot namunalari bilan solishtirilganda, insoniy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik imkoniyatlari jihatidan noyob xususiyatga ega. Shu bilan birga, falsafiy va pedagogik tahlil natijalari Navoiy asarlaridagi tarbiyaviy elementlarning zamonaviy pedagogik jarayonlarga integratsiya qilish imkonini beradi. Ayniqsa, shoirning axloqiy-estetik qadriyatlarni badiiy shakl orqali o‘quvchiga yetkazish uslubi, komil insonni shakllantirish jarayonida samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, Navoiy asarlaridagi estetik va ma’naviy tarbiya vositalari insonning ma’naviy dunyosini boyitish, axloqiy tafakkurini rivojlantirish va badiiy didini shakllantirishga xizmat qiluvchi ilmiy-pedagogik tizimni tashkil etadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari Navoiy ijodidan zamonaviy pedagogik jarayonlarda foydalanish imkoniyatlarini ham ilmiy asosda ochib beradi, bu esa o‘quvchilarda estetik did va ma’naviy barqarorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Alisher Navoiy asarlaridagi estetik va ma’naviy tarbiya vositalari insonni komil shaklda tarbiyalash jarayonida o‘ziga xos pedagogik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Shoirning badiiy ifodasi, metafora va simvollar orqali o‘quvchida axloqiy tafakkur, dunyoqarash va badiiy didni rivojlantirishga qaratilganligi, uning ijodining zamonaviy pedagogik jarayonlarga ham integratsiyalashish imkoniyatini ko‘rsatadi. Bu jihat Navoiy ijodini nafaqat adabiy meros, balki estetik va ma’naviy tarbiyaviy resurs sifatida qadrlashga asos yaratadi.

Matnshunoslik tahlili va komparativ yondashuv natijalari shuni ochib berdi: Navoiy asarlaridagi axloqiy-estetik qadriyatlar, boshqa klassik adabiyot namunalari bilan solishtirilganda, insoniy fazilatlarni shakllantirishga bo‘lgan pedagogik potentsiali jihatidan noyob xususiyatga ega. Shu bilan birga, falsafiy va pedagogik tahlil shuni ko‘rsatdiki, shoirning badiiy-estetik vositalari o‘quvchining ma’naviy dunyosini boyitish, axloqiy tafakkurini chuqurlashtirish va shaxsning ruhiy-estetik rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Navoiy ijodida estetik va ma’naviy tarbiya vositalari bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida ishlaydi. Bu tizim nafaqat o‘quvchining badiiy didini shakllantiradi, balki axloqiy qaror qabul qilish, ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni qabul qilish va shaxsiy ma’naviy barqarorlikni

15-Yanvar, 2026-yil

rivojlantirishga xizmat qiladi. Muhokama shuni ko‘rsatadiki, Navoiy ijodidan zamonaviy pedagogik amaliyotlarda foydalanganda, o‘quvchilarda komil inson obrazini shakllantirishga qaratilgan samarali strategiyalarni ishlab chiqish mumkin.

Shu nuqtai nazardan, Navoiy asarlarining estetik va ma’naviy tarbiyaviy ahamiyati nafaqat tarixiy-madaniy kontekstda, balki bugungi pedagogik va psixologik jarayonlarda ham amaliy qiymatga ega ekanligi ilmiy jihatdan tasdiqlanadi. Bu esa Navoiy ijodini pedagogik resurs sifatida tizimli o‘rganishning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Alisher Navoiy asarlarida estetik va ma’naviy tarbiya vositalari insonni komil shaklda tarbiyalashda markaziy rol o‘ynaydi. Shoirning badiiy ifodasi, metafora va simvollardan foydalanish orqali o‘quvchida axloqiy tafakkur, estetik did va ma’naviy yetuklikni rivojlantirishga qaratilganligi aniqlandi. Tadqiqot davomida matnshunoslik, komparativ, falsafiy va pedagogik metodlar orqali olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, Navoiy ijodidagi estetik va axloqiy qadriyatlar bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida ishlaydi va shaxsning ma’naviy dunyosini boyitishda, axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Muhokama va tahlillar shuni ochib berdi: Navoiy ijodining tarbiyaviy funksiyasi faqat tarixiy-madaniy kontekst bilan cheklanmay, zamonaviy pedagogik va psixologik jarayonlarda ham qo‘llanilishi mumkin. Shu bois, Navoiy asarlaridan foydalangan holda o‘quvchilarda komil inson obrazini shakllantirish, axloqiy-estetik tafakkur va badiiy didni rivojlantirish bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish imkoniyati mavjudligi ilmiy asosda tasdiqlanadi.

Shu tarzda, tadqiqot Alisher Navoiy ijodining nafaqat adabiy, balki pedagogik va ma’naviy-estetik jihatlarini tizimli ravishda yoritib, uning zamonaviy tarbiyaviy jarayonlarda ham amaliy ahamiyatga ega ekanligini ilmiy asos bilan ko‘rsatdi. Bu esa Navoiy ijodini o‘rganish va undan pedagogik resurs sifatida foydalanishning zarurligini yana bir bor ta’kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qo‘qoniy, X. (2003). *Alisher Navoiy va uning axloqiy-estetik merosi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Qo‘qonov, A. (2015). *Navoiy ijodida tarbiyaviy va ma’naviy qadriyatlar*. Toshkent: Fan.
3. Holman, M. (2012). *The Aesthetic and Ethical Dimensions of Alisher Navoi’s Works*. Journal of Central Asian Studies, 6(2), 45–61.

15-Yanvar, 2026-yil

4. Fazilov, A. (2018). *Symbolism and Moral Education in Navoi's Poetry*. International Journal of Oriental Studies, 12(1), 78–92.
5. Navoiy, A. (1991). *Xamsa* (To‘plam). Toshkent: Sharq.
6. Navoiy, A. (1990). *Lison ut-Tayr* (Tarjima va izoh bilan). Toshkent: G‘afur G‘ulom Nomidagi Adabiyot Nashriyoti.
7. Karimov, B. (2010). *O‘zbek adabiyotida ma’naviy-estetik tarbiya*. Toshkent: O‘zbekiston Pedagogika Instituti Nashriyoti.
8. Sobirov, F. (2014). *Pedagogical Potential of Classical Literature: The Case of Alisher Navoi*. Central Asian Educational Review, 3(4), 22–35.
9. Tursunov, D. (2008). *Alisher Navoiy: Estetika va axloq*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
10. Rashidov, S. (2016). *Navoi's Contribution to Moral and Aesthetic Education in Central Asia*. International Journal of Humanities, 5(3), 101–115.

Global
Science
Publication